

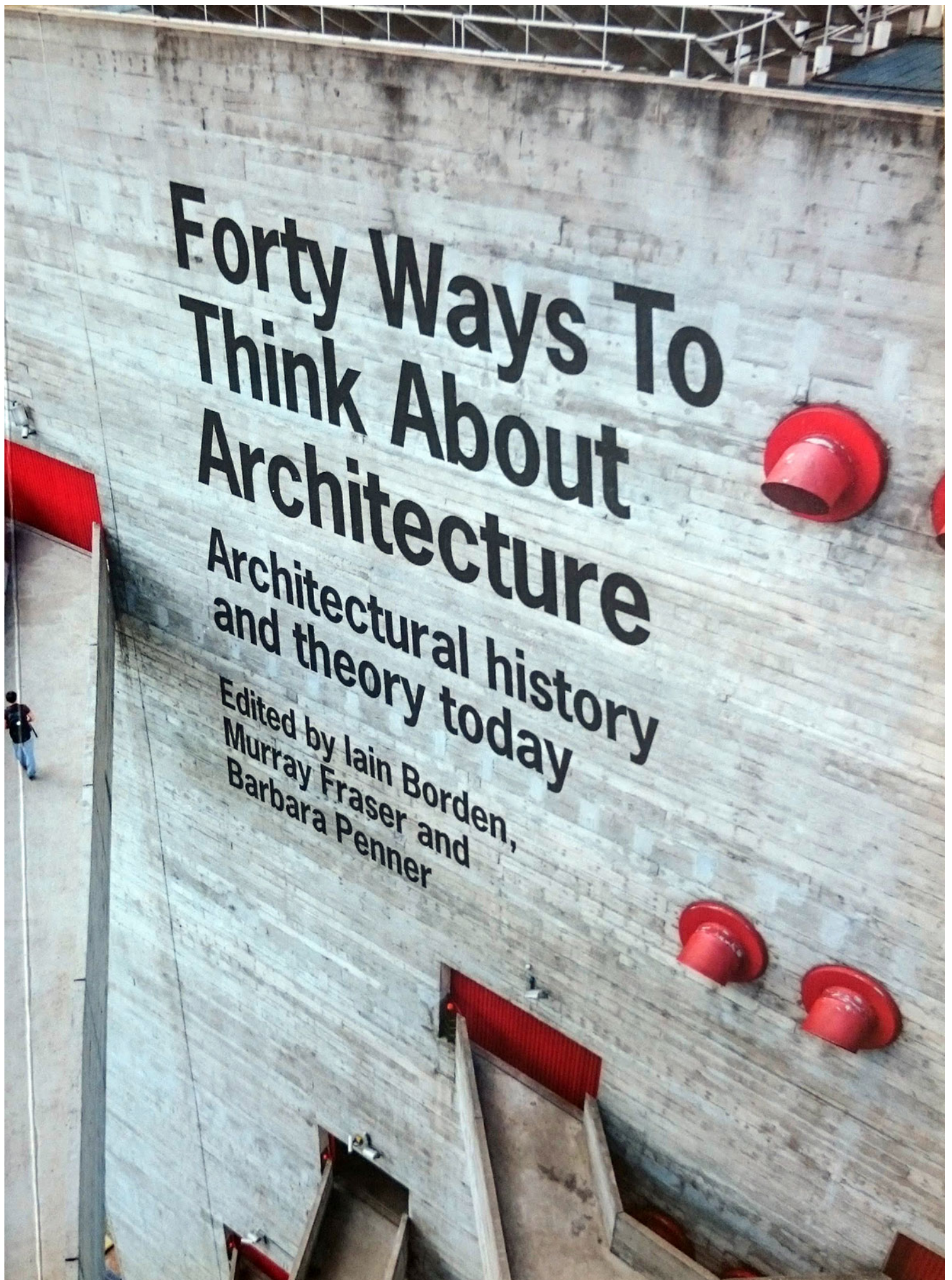
Η ματιά του ιστορικού στην αρχιτεκτονική

Στέλιος Γιαμαρέλος - 05/11/2018

Μια συζήτηση με τον Adrian Forty

Μολονότι το όνομα του Adrian Forty δεν είναι ιδιαίτερα γνωστό στην Ελλάδα, στο Λονδίνο θεωρείται σχεδόν συνώνυμο με τα προγράμματα ιστορίας και θεωρίας στην Σχολή Αρχιτεκτονικής της Bartlett. Ιδίως το μεταπτυχιακό πρόγραμμα που ο Forty συγκρότησε σταδιακά, με τον Mark Swenarton το 1981, και συνεχίζει έκτοτε να δέχεται σπουδαστές και σπουδάστριες από όλο τον κόσμο έπαιξε καθοριστικό ρόλο. Διαμόρφωσε νέες γενιές ιστορικών και θεωρητικών της αρχιτεκτονικής που το παρακολούθησαν τις προηγούμενες δεκαετίες και σήμερα διδάσκουν στο ίδιο και σε παρόμοια προγράμματα σπουδών αρχιτεκτονικής ανά την υφήλιο. Προτού μεταπηδήσει στο πεδίο της ιστορίας της τέχνης και της αρχιτεκτονικής και αρχίσει να διδάσκει μαζί με τον Reyner Banham την δεκαετία του 1970, όμως, ο Forty σπούδασε νεώτερη ιστορία στην Οξφόρδη. Εκπαιδευμένος αρχικά αμιγώς ως ιστορικός, διαμόρφωσε κατόπιν και μια ιδιαίτερη ματιά στο πεδίο της αρχιτεκτονικής. Κι αυτή η ματιά του ιστορικού δεν εστίασε μόνο στα κτίρια και στις ομάδες που συνήθως τα σχεδιάζουν και τα υλοποιούν, αλλά και στις ίδιες τις λέξεις και στα υλικά όσο και στις

κουλτούρες και στις επιθυμίες που διαμορφώνονται μαζί τους. Η συνταξιοδότηση και ομοτιμοποίηση του Forty το 2014, με την έκδοση του τιμητικού τόμου *Forty Ways to Think about Architecture*, ήταν η αφορμή για την συζήτηση που ακολουθεί.¹ Μέσα από αυτή την σύντομη ανασκόπηση της σταδιοδρομίας του, ο Forty ανασυγκροτεί έτσι σταδιακά και την ιδιαίτερη ματιά του ως ιστορικού στην αρχιτεκτονική.

Εικ. 2: Ο τιμητικός τόμος για τον Adrian Forty που κυκλοφόρησε με αφορμή την συνταξιοδότησή του το 2014.

Ας ξεκινήσουμε από τον ίδιο τον τιμητικό τόμο που κυκλοφόρησε πρόσφατα (εικ. 2). Βρήκατε κάτι που δεν αναμένατε εκεί, στα σύντομα κείμενα των 40 αρχιτεκτόνων, κριτικών και ιστορικών που συμμετείχαν σε αυτόν; Σας επέτρεψε μήπως η ανάγνωσή του να δείτε διαφορετικά το έργο και τις ιδέες σας, μέσα από την επίδρασή τους σε άλλους;

Ναι, πολλοί ανέφεραν πράγματα που είχα πια ξεχάσει - ή ερμήνευσαν άλλα με απροσδόκητους τρόπους. Δεν μπορώ να αναφέρω συγκεκριμένα ονόματα, αλλά εκείνο που μου έκανε μεγαλύτερη εντύπωση ήταν ο τρόπος με τον οποίο κάποιοι και κάποιες φαίνεται να έχουν κατανοήσει ό,τι με απασχολούσε, χωρίς απαραίτητα να αναφέρονται στη δουλειά μου. Κατάφεραν έτσι να γράψουν κείμενα που δεν είχαν καμία σχέση με το έργο μου, αλλά ανταποκρίνονταν πράγματι στα ενδιαφέροντά μου. Πάντα μου άρεσε να σκέφτομαι τα αντικείμενα σε σχέση με διάφορες θεωρίες: Τι λέει αυτή η θεωρία για αυτό το αντικείμενο, αλλά και αντίστροφα, τι λέει αυτό το αντικείμενο για αυτή την θεωρία; Νομίζω ότι ο τόμος καταφέρνει πράγματι να δείξει πως η δουλειά μου δεν ήταν ούτε εντελώς εμπειρική, ούτε όμως και τελείως θεωρητική.

Πώς είδατε εσείς ο ίδιος την δουλειά σας να εξελίσσεται με τον χρόνο; Βλέπετε σήμερα τα τρία σημαντικότερα βιβλία σας ως μέρος ενός συγκεκριμένου ερευνητικού προγράμματος; Υπάρχει κάποιο νήμα που τα συνδέει όλα μαζί;

Η δουλειά μου πάντοτε προσπαθούσε να μελετήσει την αρχιτεκτονική στο πλαίσιο κάποιου είδους κοινωνικής διαδικασίας. Ήθελα να καταλάβω τι ακριβώς συμβαίνει στη διάρκεια αυτής της διαδικασίας. Αυτό προσπαθούν πραγματικά να κάνουν όλα μου τα βιβλία. Είναι αλήθεια ότι μερικές φορές κοίταξα και την ίδια την αρχιτεκτονική ως πρακτική, αλλά δεν ήταν αυτή η βασική μου προτεραιότητα. Ήθελα να καταλάβω πώς λειτουργεί η αρχιτεκτονική ως το συνδετικό κούρμα - ή μήπως είναι το λιπαντικό; - της κοινωνικής ζωής. Ποιές είναι οι συνέπειές της για όλους εμάς - τους παραγωγούς, τους χρήστες και τους καταναλωτές της; Τι δηλώνει η αρχιτεκτονική για τις σχέσεις μεταξύ ανθρώπων, για τις σχέσεις μεταξύ ανθρώπων και αντικειμένων, αλλά και για εμάς τους ίδιους; Ποτέ δεν θεώρησα ότι η μελέτη της αρχιτεκτονικής εξαντλείται στα κτίρια.

Είναι αυτή μια προσέγγιση που σχετίζεται με τις προηγούμενες σπουδές σας ως ιστορικός;

Σε κάποιο βαθμό, ναι. Καθώς δεν είχα σπουδάσει την αρχιτεκτονική, υποθέτω ότι πάντοτε ένιωθα πως βρισκόμουν εκτός του δικού της πεδίου. Και αυτό μου επέτρεπε να αποστασιοποιούμαι κάπως κριτικά.

Ποια ήταν η κατάσταση της ιστορίας της αρχιτεκτονικής όταν ξεκινήσατε να οργανώνετε το μεταπτυχιακό πρόγραμμα της Bartlett στα τέλη της δεκαετίας του 1970;

Εκείνη την εποχή, οι ιστορικοί της αρχιτεκτονικής ενδιαφέρονταν κυρίως για ό,τι έκαναν οι αρχιτέκτονες. Κι αυτό συνεχίζει ως ένα βαθμό να ισχύει. Εγώ ενδιαφερόμουν περισσότερο να εφαρμόσω την μαρξιστική σκέψη στην αρχιτεκτονική ιστορία. Μέσω αυτής, θα ξέφευγα ακριβώς και από αυτή την καθιερωμένη προσέγγιση. Ήθελα να βρω τρόπους να σκεφτώ την αρχιτεκτονική στο διευρυμένο πεδίο του πολιτισμού. Το πώς ακριβώς θα το έκανα αυτό φυσικά δεν ήταν καθόλου προφανές. Την εποχή που ξεκινούσα την σταδιοδρομία μου, υπήρχαν σίγουρα πολύ λίγα τέτοια παραδείγματα στα οποία θα μπορούσα να βασιστώ. Υπήρχε φυσικά όλη αυτή η «βιομηχανία» γύρω από τον Manfredo Tafuri στην Ιταλία, που ήταν όμως επίσης εγκλωβισμένη σε έναν λόγο εσωτερικό στην αρχιτεκτονική. Μολονότι ισχυριζόταν ότι ακολουθούσε μια μαρξιστική προσέγγιση, φαινόταν να ασχολείται περισσότερο με την ερμηνεία της αρχιτεκτονικής με τους δικούς της προσίδιους όρους. Κάποια από τα πράγματα που έλεγαν ήταν ενδιαφέροντα, αλλά μου φαινόταν ότι δεν ήταν αυτός ο δρόμος που ήθελα κι εγώ να ακολουθήσω.

Πώς προσπαθήσατε να δώσετε μορφή σε αυτή την προσέγγιση που περιγράφετε, ιδίως στο πλαίσιο ενός μεταπτυχιακού προγράμματος έρευνας και διδασκαλίας;

Αυτό που κάναμε ήταν να κοιτάζουμε πολλά διαφορετικά πράγματα μαζί. Δεν ήθελα, ξέρετε, να διδάσκω την

μία ορθή οδό, αλλά να ξανασκέφτομαι κριτικά τις διάφορες εναλλακτικές δυνατότητες. Δεν ήμουν ο δογματικός δάσκαλος που θα έλεγε «όχι, έτσι μόνο γίνεται αυτό». Προσπάθησα να παραμένω ανοικτός και να κοιτάω διαφορετικές σχολές σκέψης, παράλληλα με τις πιο παραδοσιακές προσεγγίσεις της αρχιτεκτονικής θεωρίας και ιστορίας. Δεν ήθελα να παγιώσω μία, και σε τελική ανάλυση περιορισμένη, «ορθόδοξη» ματιά στην αρχιτεκτονική. Ποτέ μου δεν βρήκα μια τέτοια ιδέα ιδιαίτερα ελκυστική.

Και πώς προσεγγίζατε την διδασκαλία των πρωτοετών σπουδαστών της αρχιτεκτονικής;

Απολάμβανα πάντοτε να διδάσκω τις σπουδαστικές ομάδες των πρωτοετών. Βρίσκεσαι τότε να μιλάς σε νέους ανθρώπους σε μια στιγμή της ζωής τους που οι κεραίες τους είναι ανοιχτές και έτοιμες να προσλάβουν τα πάντα, προτού μάλιστα αρχίσουν να παγιώνονται οι δικές τους ιδέες. Ήθελα να δείξω σε νέους ανθρώπους που μόλις ξεκινούσαν τις σπουδές τους πώς ακριβώς μπορούν να εξετάζουν κτίρια και πόλεις. Ήθελα να τους δώσω μια γεύση από το ευρύ φάσμα των ιδεών που μπορεί κανείς να αναπτύσσει γι' αυτά τα αντικείμενα. Τα αντικείμενα, στην δική μας περίπτωση τα κτίρια, δεν είναι εντελώς βουβά και παθητικά. Αλλά τί μέσα έχουμε για να τα σκεφτόμαστε; Νομίζω ότι ήμουν ταυτόχρονα ταπεινός και υπερ-φιλόδοξος με αυτό το πρόγραμμα για το πρώτο έτος. Ήθελα να εισαγάγω τα παιδιά σε ένα πεδίο, να τους δείξω ότι δεν υπήρχαν μόνο πολλοί και διαφορετικοί τρόποι για να σκεφτεί κανείς αυτό το πεδίο, αλλά και ότι δεν ήταν όλοι αυτοί οι τρόποι το ίδιο δημοφιλείς την δεδομένη χρονική στιγμή. Αυτό σήμαινε ότι θα επιστρέφαμε μαζί στα κείμενα ανθρώπων που είχαν κοπιάσει για να σκεφτούν για αυτά τα ζητήματα μέσα στα τελευταία τουλάχιστον 500 χρόνια. Ήθελα να ανοίξουμε αυτό το σεντούκι με τους θησαυρούς της σκέψης και να απολαύσουμε το περιεχόμενό του: Τι είχαν τελικά να πουν όλοι αυτοί οι άνθρωποι σε εμάς σήμερα; Ήταν μάταια όσα έκαναν; Ελπίζω πως όχι. Συνήθιζα να αρχίζω αυτό το μάθημα με την εξής φράση: «αν σπουδάζατε ιατρική, το πρώτο πράγμα που θα κάνατε θα ήταν να τεμαχίσετε ένα πτώμα. Θα παίρνατε ένα νεκρό σώμα και θα το κόβατε σε κομμάτια - κι έτσι θα μαθαίνατε ανατομία». Ποιο λοιπόν θα ήταν το αρχιτεκτονικό ή πολεοδομικό ανάλογο ενός μαθήματος ανατομίας; Εγώ σκέφτηκα να κάνω κάτι τέτοιο μέσα από μια ανάλυση βασικών στοιχείων του κτισμένου μας περιβάλλοντος (πόρτες, παράθυρα, κλπ.) που είναι κάπως σαν τα όργανα του σώματός μας για την αρχιτεκτονική. Αλλά η ανάλυσή μου χρησιμοποιούσε τις τεχνικές της ιστορίας και όχι εκείνες των τομών της ανατομίας. Ήθελα οι σπουδαστικές μου ομάδες να μαθαίνουν το είδος των ερωτημάτων που χρειάζονται να θέτουν όταν προσέγγιζαν οποιοδήποτε από αυτά τα αντικείμενα. Νομίζω ότι υπάρχει ένα σύνολο δεξιοτήτων που μπορεί κανείς να αποκτήσει αρχικά. Κατόπιν, μπορεί να εξοικειωθεί και με τους εναλλακτικούς τρόπους σκέψης που σχετίζονται με αυτές τις δεξιότητες.

Και πώς είδατε το μεταπτυχιακό σας πρόγραμμα να εξελίσσεται μέσα στις προηγούμενες δεκαετίες;

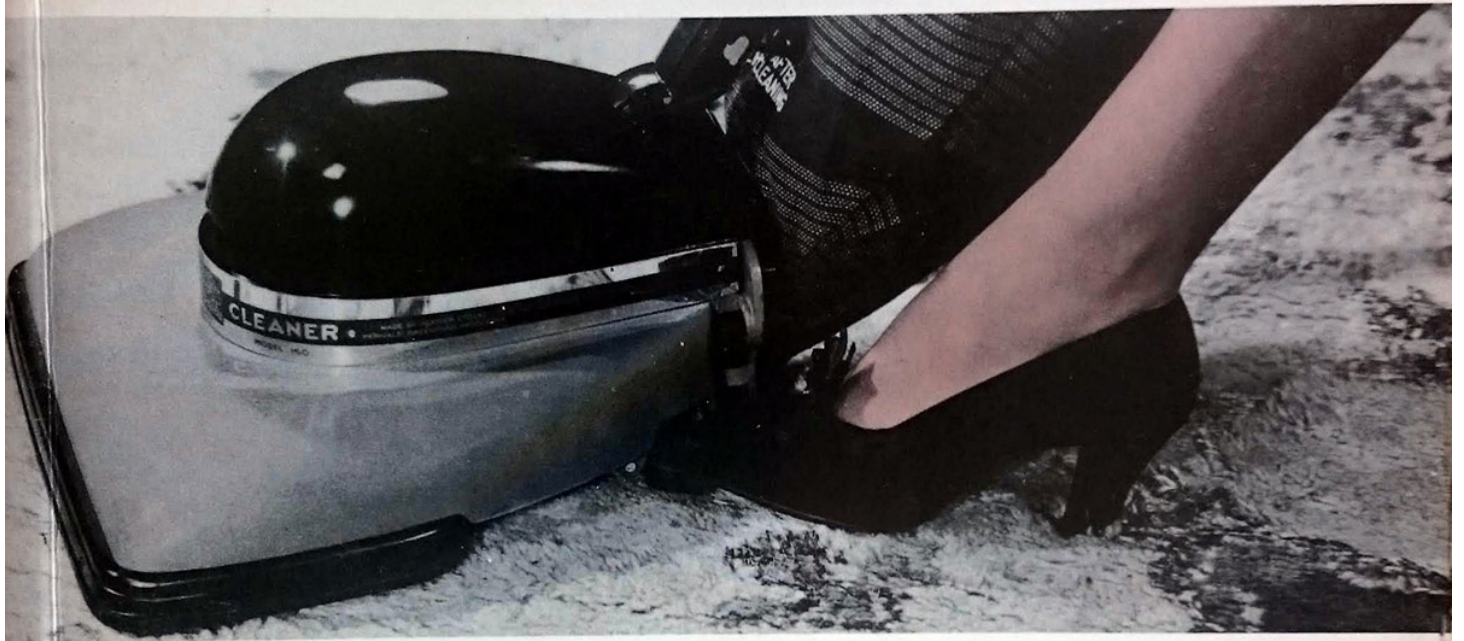
Νομίζω ότι έχει μεγαλύτερη ποικιλία και είναι περισσότερο ανοιχτό, καθώς το πρόγραμμα έχει εν πολλοίς ακολουθήσει τα ενδιαφέροντα των διδασκόντων. Για παράδειγμα, όταν ξεκίνησε να διδάσκει στο πρόγραμμα ο Iain Borden, έφερε μαζί του και το ενδιαφέρον του για τον Lefebvre, δηλαδή και μια εντελώς νέα διάσταση σε όσα διαβάζαμε και συζητάγαμε μέχρι τότε. Όταν μετά μπήκε και η Jane Rendell στην ομάδα μας, εισήγαγε και την φεμινιστική φιλοσοφία στις προηγούμενες συζητήσεις μας για το κτισμένο περιβάλλον. Οπότε το πρόγραμμα αναπτύσσεται και επεκτείνεται μέχρι σήμερα μέσα από τα ενδιαφέροντα της ίδιας της διδακτικής ομάδας. Κι αυτό είναι καλό, επειδή, ξέρετε, αυτό το πρόγραμμα ήταν πάντα μια ευρύχωρη δεξαμενή στην οποία μπορούσε να εισαχθεί ό,τι νέο ή παλιό ενθουσίαζε τους ανθρώπους που συμμετείχαν σε αυτό. Αυτό είναι το πλεονέκτημα της μη δογματικής στάσης.

Νιώσατε και τα δικά σας ερευνητικά ενδιαφέροντα να μετατοπίζονται στην πορεία αυτού του μεταπτυχιακού προγράμματος; Πώς σχετιζόταν η έρευνα με την διδασκαλία σας;

Συνήθως κρατούσα την έρευνα ξεχωριστά από την διδασκαλία μου. Όταν διδάσκεις χρειάζεται να κατέχεις έναν ορισμένο βαθμό βεβαιότητας για τα πράγματα. Για να διδάξεις, πρέπει να γνωρίζεις πρώτα τι σκέφτεσαι για όλα αυτά εσύ ο ίδιος. Αντίθετα, στην έρευνα, όλα περιστρέφονται γύρω από την αβεβαιότητά σου για τα πράγματα, γύρω από την ανοιχτότητά σου στην αμφιβολία και στην αμφισβήτηση. Ποτέ δεν μπόρεσα να τα συμβιβάσω αυτά τα δύο, γιατί το καθένα τους απαιτεί μια διαφορετική νοητική σκευή. Οπότε δεν θα έλεγα ότι

υπήρχε κάποια άμεση σχέση. Φυσικά όμως, όσα διάβαζα και συζήταγα στη διδασκαλία μου με ενέπνεαν και με καθοδηγούσαν και στην έρευνά μου.

Objects of Desire

DESIGN AND SOCIETY SINCE 1750

Adrian Forty

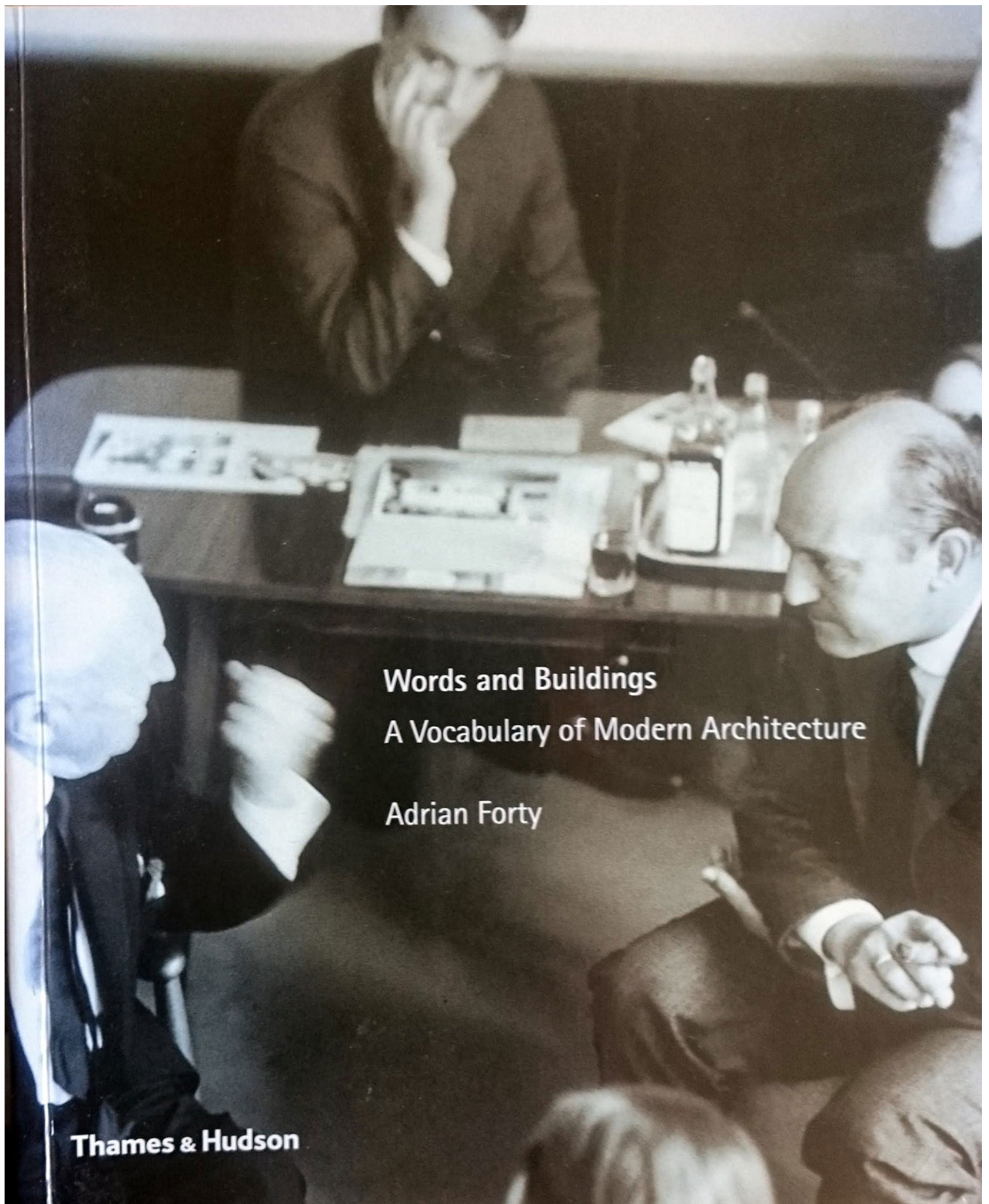
Εικ. 3: *Αντικείμενα του πόθου*, το πρώτο βιβλίο του Adrian Forty που κυκλοφόρησε το 1986.

Πώς βλέπετε εσείς ο ίδιος το πρώιμο έργο σας τώρα, στο φως της κατοπινής σας εξέλιξης; Εκ των υστέρων, διαπιστώνετε πράγματα που θα θέλατε να είχατε κάνει διαφορετικά;

Η πρώιμη δουλειά μου ανήκει στη δική της στιγμή μέσα στο χρόνο. Είναι της εποχής της και άρα είναι πρώτα απ' όλα το αποτέλεσμα της. Αν μιλάμε για το πρώτο μου βιβλίο, τα *Αντικείμενα του πόθου* του 1986, για παράδειγμα, εγώ ξεκίνησα να το δουλεύω όταν δίδασκα σε μια σχολή βιομηχανικού σχεδιασμού (εικ. 3).² Και είχα τότε καταλάβει ότι δεν γινόταν καμία συζήτηση για την ιστορία της δραστηριότητας με την οποία καταγίνονταν οι σπουδαστές. Το μόνο που υπήρχε ήταν μια ηθικιστική εκδοχή αυτής της ιστορίας, σύμφωνα με την οποία, ξέρετε, ο σχεδιασμός ήταν «καλός» για τους ανθρώπους (αν και κανείς δεν φαινόταν ικανός να προσδιορίσει τί ακριβώς ήταν αυτό το «καλό» που έκανε). Αυτή η ηθική οπτική κυριαρχούσε στις συζητήσεις για τον σχεδιασμό τότε. Πίστευα λοιπόν ότι θα ήταν πολύ βοηθητικό να βρεθεί ένας άλλος τρόπος να σκεφτεί κανείς τον σχεδιασμό ως μια διαδικασία. Κι αυτή η διαδικασία, ξέρετε, άλλαζε κάποια πράγματα με τρόπους που μπορούσαν ταυτόχρονα να είναι καλοί για κάποιους ανθρώπους, αλλά και κακοί για κάποιους άλλους. Οπότε, εγώ ήθελα τελικά να δω τον σχεδιασμό ως μια κοινωνική διαδικασία. Το βιβλίο μου για τα *Αντικείμενα του πόθου* δεν μιλάει λοιπόν για τον σχεδιασμό ως ένα στιλιστικό μέσο που μας επιτρέπει να καλλωπίζουμε την καθημερινή μας ζωή. Μιλάει για τον σχεδιασμό ως αναγκαίο στάδιο της παραγωγής μιας νεώτερης κοινωνίας. Ήθελα να μιλήσω για τον τρόπο με τον οποίο ο σχεδιασμός αναδύεται μέσα από παραγωγικές διαδικασίες και την ίδια στιγμή παρέχει και ο ίδιος το έδαφος για να προκύψουν νέες διαδικασίες παραγωγής. Το βιβλίο καταγίνεται λιγότερο με το άλλο άκρο της διαδικασίας αυτής, που είναι οι χρήστες και οι κουλτούρες της δικής τους καθημερινότητας. Ασχολείται περισσότερο με τον τρόπο με τον οποίο ο σχεδιασμός χρησιμοποιήθηκε εργαλειακά από τους παραγωγούς, και σε τελική ανάλυση από το κεφάλαιο, για να διαμορφώσει τον κόσμο όπως τον γνωρίζουμε σήμερα. Η βασική κριτική του βιβλίου ήταν ότι δεν έδειξα την ίδια προσοχή και στους καταναλωτές και στην δική τους πολιτισμική πρόσληψη των αντικειμένων αυτών στην καθημερινή τους ζωή. Αντιλαμβάνομαι την εγκυρότητα αυτής της κριτικής, έχει όμως σημασία και να τονίσω ότι την εποχή που ξεκινούσα, δεν υπήρχε καμία κριτική του σχεδιασμού ως μέρους της διαδικασίας της παραγωγής. Ελλείπει αυτής, δεν θα ήταν καν δυνατόν να προχωρήσω και να παρουσιάσω μια εναλλακτική άποψη του σχεδιασμού με τους όρους της κουλτούρας της κατανάλωσης.

Επειδή αναφέρατε ότι όλα ξεκίνησαν από την εμπειρία της διδασκαλίας σας σε μια σχολή σχεδιασμού, αναρωτιόμουν και ποια θα ήταν η γνώμη σας για την σχέση αρχιτεκτονικής ιστορίας και πρακτικής;

Αυτό που προσπάθησα να κάνω ήταν απλό. Ήθελα να απομακρύνω τους αρχιτέκτονες από την σκέψη ότι μόνο οι αρχιτέκτονες κάνουν αρχιτεκτονική. Θα ήθελα μάλιστα να μπορούν να το δεχθούν αυτό ως μία πραγματικότητα, χωρίς να τους πανικοβάλλει ή να τους καταθλίβει το γεγονός αυτό. Ήθελα οι αρχιτέκτονες να καταλάβουν ποιός θα μπορούσε να είναι ο δικός τους ρόλος σε αυτή τη διαδικασία. Πού θα μπορούσε να υπάρχει χώρος για την δική τους αποτελεσματικότητα ανάμεσα σε όλα όσα συμβαίνουν, όταν μάλιστα πολλά από αυτά είναι αρκετά ανεξάρτητα από τις προθέσεις ή τις επιθυμίες ενός αρχιτέκτονα. Ήθελα πραγματικά να καλλιεργήσω μια αίσθηση της δραστηριότητας της αρχιτεκτονικής ως μέρους μιας ευρύτερης διαδικασίας. Και υποθέτω ότι βασικός στόχος του δεύτερου βιβλίου μου, *Οι λέξεις και τα κτίρια του 2000*, είναι ακριβώς να δείξει ότι οι αρχιτέκτονες δεν είναι εκείνοι που ελέγχουν τη γλώσσα (εικ. 4).³ Η γλώσσα παράγεται από τους χρήστες της. Και αυτό θα μπορούσε να εκληφθεί και ως παραβολή για ολόκληρο τον κόσμο της αρχιτεκτονικής: Η αρχιτεκτονική δεν γίνεται μόνο από αρχιτέκτονες, αλλά παράγεται κοινωνικά. Ήθελα οι αρχιτέκτονες να μπορέσουν να δουν τις συνέπειες αυτού του γεγονότος για την αρχιτεκτονική. Την ίδια στιγμή, αναγνωρίζω ότι αν τους πεις «ξέρετε, όλα αυτά τα πράγματα είναι εκτός του ελέγχου σας», θα τους απελπίσεις. Οι περισσότεροι αρχιτέκτονες που εξασκούν το επάγγελμα δοκιμάζουν πολλά τέτοια αισθήματα ματαιότητας, άλλωστε, και χωρίς τους ιστορικούς. Οπότε, την ίδια στιγμή, χρειάζονται και μια αίσθηση ότι αυτό που κάνουν αγκυρώνεται κάπου, δεν είναι αναγκαστικά εντελώς άσκοπο ή μάταιο. Ήθελα οι σπουδαστικές ομάδες μου να βρίσκουν αυτή την ισορροπία και να μετρούν την πραγματικότητα της πρακτικής τους στο υπόβαθρο της γνώσης τους για τις ευρύτερες διαδικασίες μέσω των οποίων παράγονται τα κτίρια.

Εικ. 4: *Οι λέξεις και τα κτίρια*, το δεύτερο βιβλίο του Adrian Forty που κυκλοφόρησε το 2000.

Ήταν παρόμοιοι οι λόγοι που σας παρώθησαν να διερευνήσετε ως ιστορικός την κουλτούρα του οπλισμένου σκυροδέματος το 2012;

Σε αυτό το τρίτο μου βιβλίο, εκείνο που μου έκανε εντύπωση ήταν το εξής: μια επαγγελματική ομάδα ήταν

τόσο ενθουσιώδης για το ίδιο υλικό – το μπετόν – που το γενικό κοινό από την άλλη απεχθανόταν. Πώς μπορούσε να υπάρχει τέτοιο χάσμα μεταξύ του συνόλου αξιών και πεποιθήσεων των επαγγελματιών του χώρου και εκείνου του «ανειδίκευτου» κοινού; Αυτή η αναντιστοιχία κέντρισε το ενδιαφέρον μου, καθώς αφορά ευρύτερα και την μοντέρνα αρχιτεκτονική συνολικά. Τα λέω αυτά για να τονίσω ότι το βιβλίο μου, *Concrete and Culture* δεν καταγίνεται τόσο πολύ με το ίδιο το μπετόν όσο με τις σχέσεις μεταξύ ομάδων ανθρώπων.⁴ Το μπετόν λειτουργεί εδώ λοιπόν περισσότερο ως βαρόμετρο, αν θέλετε, του τρόπου με τον οποίο σχηματίζονται και υποστηρίζονται συγκεκριμένες αξίες. Με άλλα λόγια, το βιβλίο καταγίνεται με το μπετόν ως σύστημα πεποιθήσεων. Είναι ένα βιβλίο για το μέρος που καταλαμβάνει το μπετόν μέσα στο κεφάλι μας, για τον τρόπο με τον οποίο μας έχει οδηγήσει να οργανώσουμε την σκέψη μας. Κατά κάποιο τρόπο, επιστρέφω έτσι κι εγώ έτσι στη μεγαλύτερη ίσως θεωρητική επίδραση που άσκησε στη δουλειά μου το έργο του Roland Barthes. Στις *Μυθολογίες*, το οποίο είναι και το πρώτο βιβλίο του Barthes που διάβασα εγώ, λέει: «δεν καταγίνομαι με το ερώτημα του ‘τι σημαίνουν τα πράγματα’, αλλά με το ερώτημα του ‘πώς σημαίνουν’».⁵ Αυτή του η σκέψη πραγματικά με εντυπωσίασε τότε. Πώς γίνεται να έχουν ορισμένα μόνο πράγματα σημασία, πώς αποκτούν το νόημα τους και ποιο είναι το σύστημα εντός του οποίου κυκλοφορούν αυτά τα νοήματα; Αυτά τα ερωτήματα έμειναν μαζί μου σε όλη τη διάρκεια της σταδιοδρομίας μου.

Σε μία από τις πρόσφατες διαλέξεις σας, σημειώσατε και ότι οι ιστορικοί της αρχιτεκτονικής δεν έχουν ακόμη καθιερώσει ένα κοινό τρόπο να προσεγγίζουν τον χρόνο, όπως αυτός σχετίζεται με τη δουλειά τους.

Τα αρχιτεκτονικά έργα έχουν την εξής ιδιαιτερότητα ως ιστορικά αντικείμενα: Από τη μία μεριά, υπάρχουν στο παρόν και είμαστε εξοικειωμένοι με την χρήση τους στον κόσμο που ζούμε εμείς. Από την άλλη, όμως, υπήρχαν πιθανώς και κάπως διαφορετικά στον ιστορικό χρόνο. Πρέπει λοιπόν να ασχολείται κανείς με δύο τουλάχιστον χρονικότητες, όταν μιλά για κτίρια. Οι περισσότεροι άνθρωποι υποθέτουν ότι το παρόν εξαντλεί και το σύνολο της ύπαρξης των κτιρίων που τους περιβάλλουν. Αλλά αυτό δεν ισχύει. Πρέπει διαρκώς να μεσολαβεί κανείς μεταξύ των δύο αυτών διαφορετικών μορφών ύπαρξης των κτιρίων, να τα βλέπει δηλαδή όπως εκείνα είναι για εμάς τώρα, αλλά και όπως ήταν σε όλους τους προηγούμενους χρόνους τους. Γενικά μιλώντας, δεν νομίζω ότι οι ιστορικοί της αρχιτεκτονικής έχουν βρει ακόμη τον τρόπο να αντιμετωπίσουν αυτό το πρόβλημα και πολύ ικανοποιητικά.

Θα ήθελα να κλείσουμε σιγά σιγά με τις σκέψεις σας για την ιστορία και το μέλλον της αρχιτεκτονικής πρακτικής.

Τα τελευταία είκοσι χρόνια, η αρχιτεκτονική ως πρακτική είναι πολύ περισσότερο ανοιχτή στην ιστορική έρευνα. Όταν εγώ ξεκινούσα την σταδιοδρομία μου, η αρχιτεκτονική ιστορία ήταν μάλλον κάτι άσχετο για τις πρακτικές επιδιώξεις των επαγγελματιών του χώρου. Πολλοί αρχιτέκτονες της πράξης, αλλά ακόμα και θεωρητικοί, δεν συμπαθούσαν καθόλου την ιστορία, πίστευαν ότι θα μόλυνε την σκέψη τους. Καταλαβαίνω τώρα ότι στην πραγματικότητα φοβούνταν ότι η ιστορία μπορεί να υπονόμει τις απόπειρές τους να καθιερώσουν την αρχιτεκτονική ως ενεργό φορέα της κοινωνικής αλλαγής. Μια συστηματική μελέτη του παρελθόντος μπορεί να τους οδηγούσε να συνειδητοποιήσουν ότι η αρχιτεκτονική ως μέσο κοινωνικής αλλαγής δεν έχει και πολλές εντυπωσιακές επιτυχίες στο ενεργητικό της. Την εποχή που ξεκινούσα εγώ, η αυτοπεποίθηση των επαγγελματιών του χώρου ήταν στο αποκορύφωμά της και οι αρχιτέκτονες θεωρούνταν ακόμη πολύ ισχυροί παράγοντες της μεταπολεμικής κοινωνίας. Αυτή τη στιγμή, η αρχιτεκτονική βρίσκεται σε μια φάση μεγαλύτερης απελπισίας. Οι άνθρωποι είναι περισσότερο ανοιχτοί σε ο,τιδήποτε θα μπορούσε να σώσει την αρχιτεκτονική. Να σκέφτεσαι την αρχιτεκτονική ως ένα κλάδο που έχει την δική του ιστορία δεν ενέχει πλέον τον κίνδυνο να βλάψει την καλή της φήμη. Θα μπορούσε μάλιστα να μας επιτρέψει να βγάλουμε περισσότερο νόημα για όσα συμβαίνουν στην αρχιτεκτονική σήμερα.

Και πώς βλέπετε το μέλλον της ίδιας της ιστορίας της αρχιτεκτονικής; Έχω ιδιαίτερα στο μυαλό μου γεγονότα όπως η Biennale Αρχιτεκτονικής της Βενετίας του 2014, μια έκθεση που παρουσιάστηκε ως ερευνητικό πρόγραμμα στην ιστορία της αρχιτεκτονικής από τον Rem Koolhaas, που την επιμελήθηκε.

Ήμουν στην παρουσίαση ενός βιβλίου σε εκείνη την Biennale. Ήταν εκεί που άκουσα τον εκδότη του καταξιωμένου νορβηγικού οίκου Lars Müller να δηλώνει ευθέως ότι «η αρχιτεκτονική μονογραφία έχει πεθάνει». Δεν περίμενα ποτέ ότι ένας εκδότης βιβλίων αρχιτεκτονικής θα το έλεγε αυτό, και σίγουρα όχι τόσο κατηγορηματικά. Υποστήριξε ότι η παρουσίαση της ιστορίας της αρχιτεκτονικής μέσα από συλλογικές φωνές, στον πληθυντικό αριθμό, ήταν μονόδρομος για τα βιβλία που γράφονται σχετικά σήμερα. Και ναι, αυτός ακριβώς ήταν και ο σκοπός εκείνης της Biennale: να διερευνήσει άλλους τρόπους προσέγγισης της ιστορίας της αρχιτεκτονικής. Το μανιφέστο του Koolhaas για την Biennale του 2014 ήταν πολύ εμπνευσμένο κι ενδιαφέρον. Ακόμα κι αν η ανταπόκριση από τις διάφορες εθνικές και διεθνείς ομάδες που συμμετείχαν τότε ήταν άνιση, θα έλεγα ότι η ιδέα πίσω από εκείνη την Biennale ήταν σημαντική. Αν τελικά σήμαινε ότι η ιστορία της αρχιτεκτονικής πρέπει να σταματήσει να αναπτύσσεται ως μια ατέρμονη σειρά μονογραφιών, θα προσυπέγραφα ευχαρίστως κι εγώ.

* Το κείμενο δημοσιεύθηκε αρχικά με τον τίτλο 'The Clear Sight of an Architectural Historian' στο περιοδικό LOBBY νο. 2 'Clairvoyance' (Spring 2015), σελ. 116-119.

* Εισαγωγική εικόνα : Ο Adrian Forty στην έρημο της Χιλής.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Βλ. I. Borden, M. Fraser & B. Penner (επιμ.), *Forty Ways to Think about Architecture: Architectural History and Theory Today*, Chichester: Wiley, 2014.

² Βλ. A. Forty, *Objects of Desire: Design and Society since 1750*, London: Thames & Hudson, 1986.

³ Βλ. A. Forty, *Words and Buildings: A Vocabulary of Modern Architecture*, London: Thames & Hudson, 2000.

⁴ Βλ. A. Forty, *Concrete and Culture: A Material History*, London: Reaktion, 2012.

⁵ Βλ. R. Barthes, *Mythologies*, Paris: Les Lettres Nouvelles, 1957.